
Note de lectură. VII.

Contribuție la cunoașterea unor instrumente muzicale militare romane

---

Nicolae GUDEA

Cuvinte cheie: armată, instrumente de suflat, muzicanți.

Stichworte: Armee, Blasinstrumente, Musiker.

A apărut în 2010 la editura Mega din Cluj-Napoca cartea excepțională a Cristinei G. Alexandrescu (Institutul de Arheologie București), intitulată „*Blasmusiker und Stadnartenträger im römischen Herr. Untersuchungen zur Benennung, Funktion und Ikonographie*” (Cluj-Napoca 2010).

Lucrarea este bazată pe surse literare scrise, surse epigrafice și mai ales pe izvoare arheologice reprezentări pe monumente de artefacte muzicale și este, într-un anumit fel, unică în arheologia românească și chiar mai mult.

Ca orice lucrare de tinerețe nerăbdătoare, autoarei i-au scăpat anumite informații și date. Unele le voi adăuga lucrării ei acum și aici. Nu intenționez, desigur, să intru în profunzimea temei ci numai să le semnez pentru cei interesați și mai ales pentru autoare (C.G. A.).

Cunoscuta arheoloagă maghiară Iudit Topál a publicat în 1981 monografia unui cimitir de castru roman: *The Southern Cemetery of Matrica (Százhalombatta-Dunafüred)*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1981. Din mormântul nr. 153¹, publică și o piatră funerară (Fig. 1).

Monumentul funerar a fost pus centurionului *P. Afranius Victor* de soția *Claudia Ingenua*. Textul inscripției sună în felul următor:

D(is) M(anibus)
P. Afranius
Victor (centurio) c(o)hor(rtis) I
Alp(inorum) An(norum) L
H(is) S(itus) E(st)
CLA(udia) INGENVA Co(n)IVGI
PIEN(tissimi) et SIBI
VIVA P(osuit)

Textul acesta se află în registrul superior al monumentului, încadrat de două coloane, așezate pe baze circulare.

În registrul inferior sunt reprezentați trei cântăreți la instrumente de suflat: primul din stânga cântă la flaut/flaut (*tibia simplex*); cel din mijloc, cu fața la privitor, cântă la nai (*syrinx-fistula*); cel din dreapta cântă la trompetă (*tuba cuplex*). Flautul este reprezentat pur și simplu ca un tub; naiul este reprezentat aproape de ceea ce numim noi azi nai, un instrument cu cinci tuburi de lungimi inegale, descrescătoare de la stânga spre dreapta, dispuse sub forma unei aripi simetrice; trompeta este reprezentată în profil și pe ambele tuburi apar niște butoni. C.G. Alexandrescu crede că pe monumentele funerare reprezentarea instrumentului muzical sugerează activitatea

---

¹ Topál 1981, pl. XLVIII, fig. 21.

de suflător al decedatului², indiferent dacă militarul suflător este cu instrumentul în mâini, fie instrumentul sau instrumentele sunt reprezentate separat.

Mai multe instrumente muzicale și instrumentiști (mai ales civili) sunt reprezentați pe vasele de *terra sigillata*. Examinând lucrarea lui Felix Oswald „Index of figure-types on *terra sigillata*” (London 1964), am extras din mulțimea de reprezentări de instrumentiști și instrumente muzicale pe cele de suflat care pot fi modele pentru cele din lucrarea noastră:

Pl. XXX/608, 609, 610 – personaje cu *tuba simplex*; 611, 612, 614, 615, 617, 620 personaje cu *tuba duplex*.

Pl. XXXV/724 B personaj sezând și suflând într-o *tuba duplex*.

Pl. XXX/617, 618 personaje cu *lituus*.

Pl. XXX/622, 624, 625 personaje cu *bucina*.

Imaginile acestea de pe *terra sigillata* (și poate și altele) confirmă formele principale ale celor trei instrumente de bază (naiul lipsește), cât și variantele care apar, mai ales în cazul tubei (la care butonii ar putea servi la reglarea sunetelor). Monografia C. Alexandrescu nu include nici flautul, nici naiul, ci numai *tuba*, *bucina*, *lituus* și cornul³. Aceste patru instrumente sunt prezentate detaliat, inclusiv denumirea cântăreților.

Date în legătură cu unele piese muzicale pentru suflat (naiul și flautul), se găsesc în manualul de arheologie romană a lui D. Tudor⁴ „*Arheologia romană*” (București 1976), foarte puțin explicate. Se mai găsesc și în monografia dedicată armatei romane elaborată de Thomas Fischer „*Die Armee der Caesaren. Archäologie und Geschichte*” (Regensburg 2012) sub titlul *Signal und Musikinstrumente*⁵ fiind amintite: *lituus*, *bucina*, *tuba*, *cornu*. Tot aceste patru instrumente⁶ se găsesc și în manualul despre armele romane a lui Michel Feugère „*Les armes romaines de la République à l'antiquité tardive*” (Paris 1993) sub titlul *Musique et instruments musicaux*. Le menționează pe toate patru și chiar le explică, încercând să clarifice cum și când erau folosite în castre.

Deci, pentru că inscripția de la Matrica a fost găsită în cimitirul castrului și a fost dedicată unui subofițer, putem admite că acesta a fost un instrumentist în unitate. Datorită asocierii celor trei suflători mai putem presupune că unitatea dispunea de o formație de suflători având un rol aparte⁷.

Cohort I Alpinorum equitata a fost o unitate a armatei Pannoniei Inferior care a staționat la Matrica, între anii 118-180. Date mai recente despre această unitate găsim în lucrarea regretatului arheolog/epigrafist Barnabás Lőrincz⁸ „*Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit*” (Wien 2001). Un *bucinator* din această unitate pe nume *Flavius Rufinus* pune o inscripție la Gorsium unui *optio* pe care l-a moștenit⁹.

Să urmărim acum câteva date tehnice în legătură cu instrumentele muzicale prezentate de inscripția de la Matrica:

Tuba – este analizată și de C.G. Alexandrescu¹⁰, fiind o trompetă de formă conică cu pavilionul drept lung și foarte evazată la capăt; spre deosebire de exemplele prezentate de C.G. Alexandrescu pe *tuba* de pe inscripția de la Matrica apar un buton pe prima *tuba* și două butoane pe *tuba* de mai jos. Nu explică nimeni care este rostul acestor butoane¹¹.

Fluierul/flautul (*tibia*) – apare reprezentat ca un tub cilindric, nici nu se vede prea bine pentru că personajul este reprezentat în profil, fiind vorba de o *tibia simplex*, format dintr-un singur tub, spre deosebire de *tibia gemina* format din două tuburi. O *tibia gemina* apare și în OPL¹²; se crede că fiecare tub era ținut în câte o mână.

Naiul (*syrinx=fistula*) apare reprezentat așa cum spuneam mai sus, foarte apropiat de ceea ce numim noi azi nai și este folosit în aceeași manieră; un instrument cu cinci tuburi lipite între ele în mărime scăzătoare de la stânga la dreapta, instrumentul fiind ținut la gura cântărețului. Un nai este semnalat de ECR ca existând pe un sarcofag din Oltenia numit „sarcofagul Mihalache Ghica”¹³.

2 Alexandrescu 2010, p. 50, 243.

3 Alexandrescu 2010, p. 23-78 Beilage 1.

4 Tudor 1976, p. 240-241.

5 Fischer 2012, p. 236.

6 Feugère 1993, p. 69-72.

7 Feugère 1993, p. 69-72.

8 Barnabás 2001, p. 27. Cu toată bibliografia mai veche și p. 51 cu date cronologice în legătură cu unitatea.

9 CIL III 3352; Alexandrescu 2010, p. 265.

10 Alexandrescu 2010, p. 33-45.

11 ECR p. 784-785.

12 OPL p. 854.

13 ECR p. 739-740.

H. Thédenat¹⁴ scria că *tuba* era instrumental preferat în unitățile de infanterie, iar *lituus* în unitățile de cavalerie. Câștigul mare al volumului elaborat de C.G. Alexandrescu și firește adaosurile prezente și cele viitoare este completarea datelor despre organizarea militară romană, un pas înainte în cunoașterea istoriei armatei romane.

Lektüreaufzeichnungen VII.
Beiträge zur Kenntnis über römische militärische Musikinstrumente
 (Zusammenfassung)

N. Gudea hat im Buch von Judit Topál (Topál 1981, Tafel XL, VII, Grab 153, Abb. 21) eine Grabinschrift identifiziert, die im oberen Register (unter dem Text) eine Formation aus drei Bläsern [an der Flöte (*tibia*), Panflöte (*syrinx*) und Trompete (*tuba*)] identifiziert. Die beiden Musikinstrumente, Flöte und Panflöte, wurden in die ausführliche, den Bläsern aus dem römischen Heer gewidmete Monographie von Cristina G. Alexandrescu (Alexandrescu 2010) nicht aufgenommen.

Der Autor möchte mit seiner Arbeit zur Kenntnis über die Musikinstrumente im römischen Heer beitragen, wobei er die Reihe der Blasinstrumente, die im Römerheer verwendet wurden, in diesem Fall für Pannonia Inferior ergänzt und darauf hinweist, daß auch die Hilfstruppen (in diesem Fall die *cohors / Alpinorum equitata*) für die sehr unterschiedlichen Signaltöne, die im römischen Heer üblich waren, über Bläserformationen verfügte.

Es werden Analogien aus den Monographien über das Römerheer (Th. Fischer, M. Feugère) und aus den Büchern über römische Archäologie erwähnt.

Prescurtări și bibliografia

Alexandrescu 2010	Cristina-Georgeta Alexandrescu: <i>Blasmusiker und Standartenträger im römischen Heer. Untersuchungen zur Benennung, Funktion und Ikonographie</i> , Cluj-Napoca, 2010.
DA	Ch. Daremberg-Edm. Saglio, <i>Dictionnaire des antiquités grecques et romaines</i> . Paris.
ECR	<i>Enciclopedia civilizației romane</i> , Ed. D. Tudor, București, 1982.
Feugère 1993	M. Feugère, <i>Les armes des Romains de la République à l'Antiquité tardive</i> , Paris, 1993.
Fischer 2012	Thomas Fischer, <i>Die Armee der Caesaren. Archäologie und Geschichte</i> , Regensburg 2012.
OPL	Orbis pictus Latinus: Vocabularius imaginibus illustrates lateinisches Bildlexikon. Ed. H. Koller, Düsseldorf/Zürich 1999.
Topál	Judit Topál, <i>The Southern cemetery of Matrica (Száshalobatta-Dunafüred)</i> , Budapest, 1981.

---

¹⁴ DA III.2.1904, p. 1277-1278

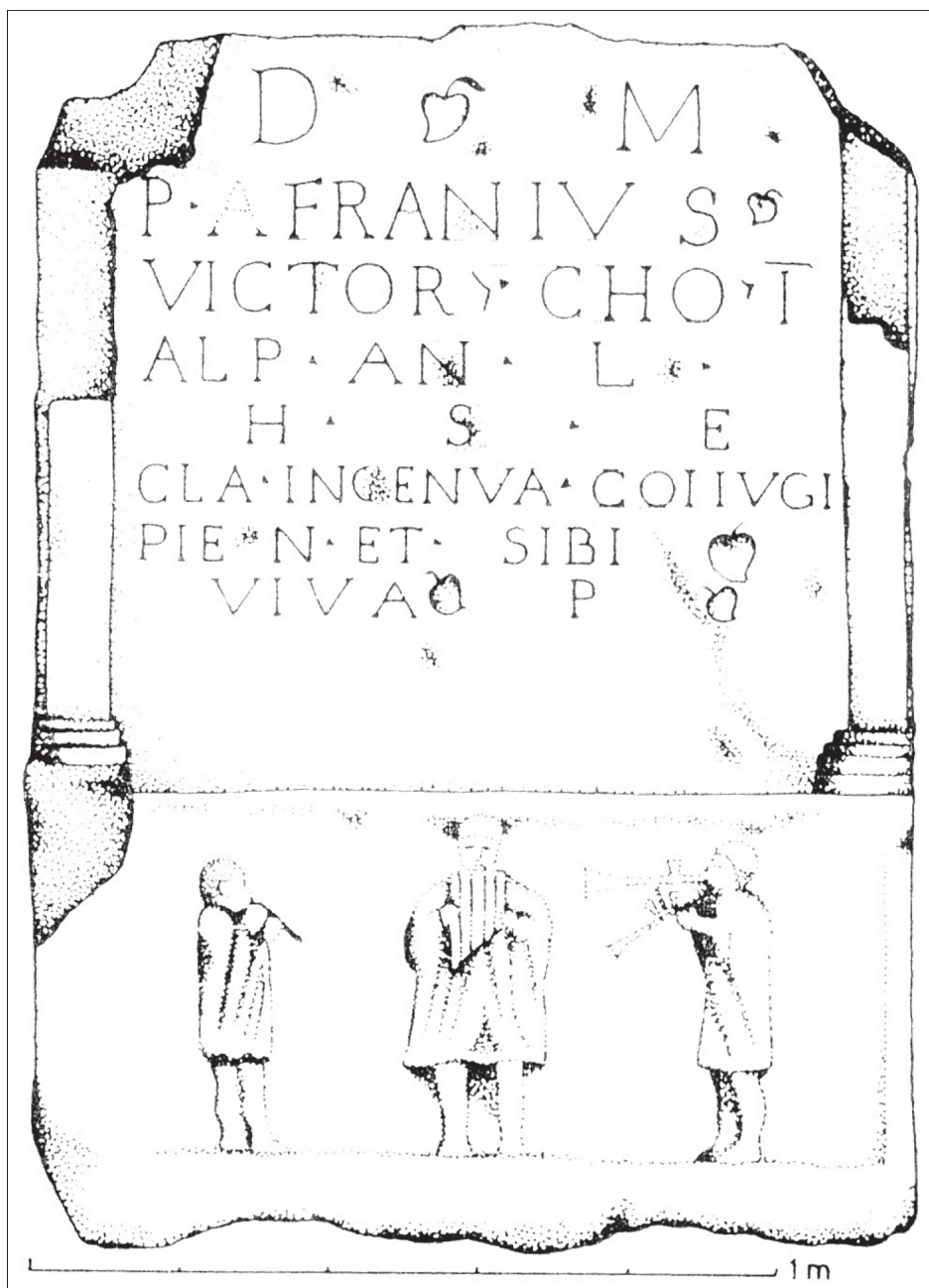

Fig. 1. Inscriptie funerară din cimitirul castrului de la Matrica (după Topál 1981, Pl. XLVIII, M 153, fig. 21)